

УДК 322

Я. В. Ювсечко

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і політології
Хмельницького національного університетуОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО НОВИХ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Виникнення нових релігій, релігійних напрямів, культів – явище в історії релігій закономірне, є воно характерною, помітною ознакою й для нашої країни. Дослідники називають багато причин виникнення нових релігійних рухів (далі – НРР), а саме: економічні труднощі, криза моральності, екологічні та демографічні проблеми, які спричиняють зміни у світогляді людей. Серед причин називають і консервативність традиційних релігій, які не мають ефективного механізму реагування на болючі питання сьогодення. Не можна не відзначити й такого фактора, як розширення контактів і взаємодії народів і країн, розширення інформаційного простору. Пошук істини, нових цінностей, духовних орієнтирів, притаманних людському духові, – також вагомий чинник цього процесу.

Хоча неорелігійні громади в Україні становлять лише близько ніж 5% загальної релігійної мережі, вони вже стали досить помітним і важливим явищем у духовному житті суспільства, адже немало людей усе частіше шукають істину, сенс життя, шляхи спасіння не стільки у традиційних, скільки в новітніх релігіях. Проблема неорелігійних течій в Україні вже тривалий час не втрачає своєї актуальності, оскільки зацікавленість нашого суспільства в ній надзвичайно велика, а складність і неоднозначність процесів, які відбуваються в релігійному житті країни, з року в рік не стають меншими. Відповідно, не зменшується актуальність проблем державно-правового регулювання їхньої діяльності. Ці питання потребують об'єктивного підходу, серйозного дослідження, метою якого має бути всебічний аналіз проблем функціонування в суспільстві такого складного й неоднозначного явища, як неорелігії, зокрема з позицій їхнього співіснування із традиційними релігіями та проблем, що виникають на цьому ґрунті, й, відповідно, шляхів їхнього вирішення, зокрема й державно-владними методами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що світова спільнота загалом уже визначилась у ставленні до феномена новітніх релігійних течій. У кожній країні в силу її традицій і закономірностей історичного розвитку сформувалися свої концепції ставлення до НРР, які не є однозначно позитивними чи однозначно негативними. Так, більшість європейських країн, де існували державні релігії й державні церкви, пройшли шлях від заборони деяких напрямів нетрадиційної релігійності до зняття цих обмежень. І, оскільки релігія дедалі більше перетворюється на приватну справу, усі проблеми, пов'язані з нетрадиційними релігійно-світоглядними вченнями, розв'язуються не на державному, загальносуспільному, а на індивідуальному чи сімейному рівні (Великобританія). Для США характерний нейтралітет щодо НРР як з боку держави та різних державних структур, так і з боку суспільства загалом. У країнах, де існує давня традиція свободи совісті (наприклад, Голландія та Швейцарія), із появою нетрадиційних релігійних тенденцій були створені різні комісії, підкомітети (при парламентах, міністерствах охорони здоров'я, освіти тощо) з метою вивчити висунуті проти нетрадиційних новітніх релігійних вірувань звинувачення. Науковці Відділення релігієзнавства ІФ

НАНУ Л. Филипович, В. Єленський, М. Бабій та інші у своїх дослідженнях підтверджують базові принципи, прийняті в різних країнах: вступ до НРР – результат свідомого вибору особи, який держава має поважати, гарантуючи свободу совісті. Разом із цим більшість розвинених країн намагається контролювати розвиток тих або інших релігійних неорухів, запобігати фрагментації суспільства на їхній основі. Однак здійснюється це здебільшого толерантно, без утиску свободи віросповідання.

Щодо України, то тут не все так однозначно, адже процес утвердження принципів свободи совісті й напрацювання нормативної бази щодо діяльності релігійних організацій загалом і НРР зокрема все ще перебуває на етапі становлення. Тому метою статті є аналіз специфіки державної політики щодо НРР в Україні з моменту прийняття в 1991 р. Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» й на сучасному етапі окреслення перспектив і надання рекомендацій у цій сфері.

Поява й утвердження в Україні новітніх релігій не відбувалися безпроблемно передусім через конфлікт між прибічниками традиційних церков із представниками неорелігій. Значна місіонерська робота останніх, що характеризується традиційними церквами як агресивне місіонерство і прозелітизм, активне використання ними нових форм богослужіння, масових акцій тощо, викликали бурхливу реакцію традиційних церков, а нерідко й посадових осіб, оскільки мало місце бажання протидіяти цьому із залученням важелів владно-го впливу на ситуацію.

Питання правового регулювання проблем, які виникають у зв'язку з діяльністю НРР, очевидно, належать до найскладніших з-поміж тих, які взагалі виникають на релігійному ґрунті. Тож часто мали місце суперечності із владою, що значною мірою були зумовлені, з-поміж інших чинників, запрошенням для проведення релігійної діяльності в новітніх релігійних організаціях іноземних релігійних діячів, які нерідко на початку своєї діяльності виявляли неповагу до українських законів.

Загалом у масовій свідомості й досі панує негативна думка щодо неорелігійного феномена, яка «підігривається» матеріалами засобів масової інформації (далі – ЗМІ) про «бомбування», «промивання мізків» їхніх членів. Говорячи про негативну громадську думку щодо НРР, необхідно зазначити, що до неї призвели насамперед і шокуючі події навколо Великого Білого Братства, ситуація навколо якого заклала наперед визначене негативне ставлення багатьох людей до новітніх релігій загалом.

Негативні оцінки й висновки щодо діяльності нових релігій в Україні не поодинокі. До того ж здебільшого вони ґрунтуються не на глибоких і всебічних наукових дослідженнях феномена неорелігій, а мають суб'єктивний, упереджений характер. Звідси випливають і рішучі заклики не лише до обмеження, а й до повної заборони діяльності нових релігійних течій.

Але скоріш за все таке обурення передусім представників традиційних церков щодо існування новітніх

релігій зумовлене насамперед значним посиленням конкуренції на міжконфесійному просторі України, тобто звичайним побоюванням за власне «місце під сонцем». На сьогодні ситуація релігійної свободи й вільного поширення ідей і переконань, у тому числі й у сфері релігії, поставила церкви та релігійні общини перед необхідністю брати участь у вільному змаганні релігійних традицій. І хоча більшість прихильників сучасних неорухів у минулому не були пов'язані з традиційними конфесіями й стояли переважно на позиціях індивідуального ставлення до релігії, а отже, не є «перебіжчиками» з табору ортодоксів у табір неофітів, традиційними церквами всі неорелігійні рухи однаково бездумно зараховуються в розряд «тоталітарних», «деструктивних» сект, які порушують громадський порядок, шкодять здоров'ю людей, призводять до психічних розладів тощо. Часто таку позицію підтримують і державні чиновники.

Також і деякі дослідники, зокрема С. Сьомін, зазначають, що значна частина нових релігійних рухів мають у собі значний потенціал деструкції, загрожують підвалу нашої стабільності в суспільстві й навіть становлять небезпеку для держави та суспільства. Пропагуються заклики до повного контролю за діяльністю НРР, неприпустимість реєстрації деструктивних культів під виглядом філософських шкіл, центрів духовного розвитку тощо (проте за якими критеріями ми можемо визначити їх як деструктивні й небезпечні?), необхідності дискредитації таких культів через ЗМІ, для чого повинен надаватися пільговий ефірний час і місце в друкованих виданнях. Також такими науковцями вважається за доцільне Держкомрелігій і його підрозділам на місцях надати контрольні функції задля винесення попереджень і накладання штрафів на неорелігійні об'єднання, а також право на призупинення їхньої діяльності [6, с. 239–242].

Звісно, антисоціальна діяльність деяких неорухів в Україні та й у світі призвела до того, що в них побачили загрозу національно-державному відродженню, певну ідейну й культурну опозицію. Проте, як слушно зауважує Л. Филипович, змінювалася ситуація, змінювалися й неорелігії, яким для того, щоб утвердитись в новому суспільстві, довелося замислитись над тим, хто вони є в Україні й для України? Зрозуміло, що статус повноправного члена релігійної спільноти України є для них більш комфортним і потрібним, ніж статус «агента спецслужб» чи неповноцінного осколка іноземної місії [9, с. 65]. А негативний підхід до всього українського, який фіксувався в середовищі НРР ще у 1994–1995 рр., на сьогодні вже майже не виражений. Навпаки, члени громад, а особливо керівництво нових релігій прагнуть продемонструвати свою лояльність, бажання хоч би зовні виглядати українськими [9, с. 69]. Поступово неорелігійні організації відмовляються від відреченості й несприйняття світу. Вони, як правило, уже зацікавлені у включенні в соціум.

Не будемо заперечувати, що в діяльності деяких неорелігійних об'єднань справді проглядаються деструктивні елементи, що дає підставу в наукових, журналістських колах і серед громадськості з приводу неорелігій часто жвигати при цьому такі характеристики, як «тоталітарні», «деструктивні».

Поняття «тоталітарний» узагалі нині є загальноживаним, навіть «модним», особливо в зазначеному контексті («тоталітарна секта», «тоталітарний культ»). Тому необхідно визначити поняття «тоталітаризм» в контексті релігій. «Тоталітаризм» – закрита й нерухома соціокультурна та політична структура, де будь-яка дія – від виховання дітей до виробництва й розповсюдження товарів – спрямована та контрольована одним

центром. Щодо релігійних організацій поняття «тоталітарність» може вживатися з великою часткою умовності. Певна тоталітарність існує у природі релігійного виховання й релігійного способу життя. Ця тоталітарність полягає в абсолютизації релігійних положень як найістинніших для віруючих, у суворому дотриманні правил, що регламентують життя віруючих громади. Причому релігійна тоталітарність є добровільною – люди усвідомлено й ретельно дотримуються тих норм і принципів, які ззовні здаються утисками волі.

Деякі новітні релігійні течії можуть уважатися авторитарними. Здебільшого це підпорядкування віруючих авторитетові релігійного керівника (лідера), орієнтація на релігійні традиції, зрештою, на Святе Письмо. Унаслідок цього у віруючих виробляється покірність, слухняність, їхня життєдіяльність часом регламентується до дріб'язковості. Знову ж діє, як правило, принцип добровільності, що ним керуються віруючі, сприймаючи релігійний авторитет за норму, певний статут, без чого віруючий свою життєдіяльність не може уявити. Він, звичайно, дотримується цих норм у своїх стосунках як із одновірцями, так і з суспільством загалом.

«Тоталітарними», по суті, є всі різновиди релігійних інститутів і всі доктринальні, догматичні віровчення, тому негативна оцінка визначення «тоталітарні секти» викликає суперечності, а в умовах нинішньої загальної конфесійної конфронтації всі релігійні об'єднання почали звинувачувати один одного в «тоталітаризмі»: православні – православних, протестанти – протестантів, а ті й інші – взаємно один одного, а всі разом виступили проти прихильників новітніх релігій [2, с. 66–67].

Але прикрим є те, що упередженість і нетерпимість з боку ортодоксальних релігій нерідко знаходять підтримку й у владних структурах, оскільки деякі посадові особи вважають духовним інтегратором українського суспільства лише усталені релігії. Держоргани часто стають на шлях втручання в діяльність НРР, чим порушують і законодавство, і демократичні права.

Спротив поширенню новітніх релігій з боку держави, церковних і громадських структур певною мірою можна зрозуміти. Українське суспільство має підстави бути невдоволеним діяльністю тих релігійних течій, які не враховують релігійні традиції нашого народу, у силовій формі нав'язують те чи інше вчення, уважають деякі свої цінності вищими за традиційні українські. Але й у НРР до нашого суспільства багато претензій, зокрема через втручання в їхню діяльність, про яке вже зазначалось, і створення неорухам негативного іміджу серед населення. Однак усе ж факт появи й існування такого явища, як НРР, і те, що неорелігійні спільноти знаходять своїх прихильників і симпатиків, свідчить про специфічні функції, котрі вони покликані виконувати в нашому суспільстві.

Але, незважаючи на нетерпиме ставлення до себе, майже 85% членів неорелігійних громад заявляють про свою лояльність до влади та позитивне ставлення до послідовників інших віросповідань. Тож певно треба й нам спробувати зрозуміти, перш ніж робити висновки, чому людина пов'язана з певною вірою чи не пов'язана з нею. Адже НРР різні, як і їхні учасники. «Нападаючи» на новітні релігійні громади, засуджуючи їх і загрожуючи їм, можна штовхнути їх до ще більшої ізоляції.

Найкращий спосіб контролю – максимально повна й об'єктивна інформація, яку більшість неорухів готові надавати про себе, якщо це тільки не використовуватиметься проти них, що є просто неприпустимим для демократичної держави. Адже власне поява в Україні неорелігійних рухів стала можливою саме після отримання країною незалежності й установлення тут базових принципів демократії та свободи совісті.

Свобода совісті є однією із фундаментальних загальнолюдських цінностей, яка співвідноситься із глибинними основами буття людини. Вона охоплює своїм змістом широку сферу духовного буття людини, де вона само вивчається й самореалізується, відображає умови, за яких можливе вільне духовне становлення, розвиток особистості, утвердження її суверенітету, вільного вибору цінностей.

Свобода релігії – це незалежне функціонування релігійних течій, рухів і їхніх інституцій, а також правові, суспільно-політичні, економічні можливості й гарантії для вільного релігійного самовизначення та самореалізації особистості. Свобода ж віросповідання – це законодавчо гарантоване право особистості вільно, без зовнішнього примусу, обирати, сповідувати будь-яку релігію, задовольняти свої релігійні потреби, здійснювати інші культові дії відповідно до своєї релігійної орієнтації.

Як форма суспільної свідомості, релігія, безперечно, тісно пов'язана із правом. Цей зв'язок існує як на рівні релігійних і правових нормативних систем, так і на рівні формування загальнодержавної волі та її закріплення в системі законодавства, що регулює діяльність церкви в суспільстві. Ця тема набуває все більшої актуалізації за умов демократизації суспільно-політичного процесу в Україні й пов'язана з практичними питаннями встановлення міжрелігійної злагоди, толерантних взаємин між сакральними та секулярними видами духовної культури, паритетності між різними релігійними ідеями. Свобода совісті є одним із конкретних виявів свободи людини в суспільстві, важливим світоглядним, етичним і правовим принципом. У цьому значенні свобода совісті є однією із загальнолюдських соціальних і духовних цінностей [4, с. 37–38].

Також варто наголосити на таких важливих гарантійних нормах інституту свободи совісті, як відокремлення церкви та релігійних організацій від держави й відокремлення школи від церкви. Зокрема, це означає невтручання держави в діяльність релігійних організацій; рівноправність усіх релігій, віросповідань і релігійних організацій перед законом; невтручання їх у функції держави; світський характер державної системи освіти й вільний доступ до неї громадян, не залежно від їхнього ставлення до релігії. Також важливою є норма, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Згідно з Конституцією України, свобода совісті – це право кожної людини, яка проживає на території України (а не тільки її громадян), на свободу світогляду й віросповідання, свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культи й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35). Це конституційне визначення є основним змістовим елементом інституту свободи совісті, який надає рівні можливості щодо реалізації власних духовних потреб і віруючим різних релігійних течій. Свобода совісті в найширшому розумінні цього слова є правом людини уявляти світ таким, яким вона хоче його бачити.

Ці норми є дуже важливими для України, котра є багатоконфесійною країною, у якій, згідно зі статистикою Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України, на сьогодні функціонує близько 38 000 релігійних організацій. Після певного спаду темпів зростання кількості релігійних організацій у 1995–1996 рр., від 1997 р. й до сьогодні, спостерігається хоча й не інтенсивне, але стабільне їхнє наростання.

Набувають усе більшого поширення в Україні й новітні релігійні течії й культи. Серед офіційно зареєстрованих державними органами нових релігійних

течій є й такі, які діяли в Україні ще в минулі століття. У часи масової атеїзації вони припинили своє існування та не виявлялися ні в якій формі. Відродили їх місіонери, які прибули із-за кордону в перші роки демократизації України. Тому новими для країни релігійними течіями скоріше за все можна вважати ті, які у своєму конфесійному вираженні з'явилися в нас десь в останні 10–20 років. Власних українських новоутворень серед них майже немає (хіба що Українське лютеранство, деякі рідновірські течії та Велике Біле Братство). Більшість нових релігій привнесені в Україну із-за кордону шляхом активної місіонерської роботи на українських теренах їхніх adeptів. Усі вони виникли як відповідь на той духовний вакуум, який утворився в Україні після краху марксистсько-ленінської ідеології й несприйняття застарілих, заформалізованих форм роботи традиційних конфесій.

Офіційна статистика Департаменту у справах релігій та національностей у 2014 р. нараховувала більше 2 000 організацій, серед яких найчисельнішими є неохристиянські. Новітні релігії переважно дислокуються в східних і південних областях України. Завдяки потужному опорі традиційних конфесій неорелігії слабо представлені на Галичині й у Криму, мало їх на Буковині, Поділлі та Волині (близько 3%). Крім того, в Україні діють ще більше 200 малочисленних громад віруючих, понад 50 різних релігійних напрямів і течій.

Проте абсолютні й офіційні кількісні показники не відтворюють повноти процесу поширення нових релігійних течій в Україні. Треба мати на увазі, що є певна кількість релігійних громад, яка діє поза реєстрацією чи через відмову державних органів визнати їхнє право на існування, чи через небажання самої неогромади декларувати свою наявність.

У загальній же релігійній мережі питома вага неорелігійних громад, як уже зазначалось на початку, становить близько 5%, а кількість їхніх прихильників – усього близько 0,5–1% населення країни. Отже, неорухи неспроможні внести суттєвих змін у релігійну конфігурацію держави, а їхня діяльність не може розглядатись як визначальна в релігійному житті країни. Проте прикро, що певна незвичність і навіть епатажність нових релігійних течій викликають навколо них занепокоєння, яке часто є неадекватним ані присутності їх у суспільстві, ані впливу на нього.

Проте, відзначаючи надто мізерну частку нових релігійних рухів України серед офіційно зареєстрованих державою релігійних організацій, водночас не варто й применшувати роль цих об'єднань у духовному житті країни. Завдяки їхньому існуванню українське релігійне життя суттєво урізноманітнюється. Сьогодні в Україні діє більше ніж сто релігійних течій, і подальше зростання їхньої кількості свідчить про плюралізацію суспільної свідомості й релігійного світобачення [9, с. 67].

Але не варто й переоцінювати можливості впливу нових течій на релігійне життя України, адже відомо, що основна маса українців залишається все ж поза конфесіями, ставиться до релігії індивідуально або ж за традицією залишаються прибічниками усталених церков.

Сучасне розуміння релігійної свободи, поширення політичного, культурного та ідеологічного плюралізму суттєво змінюють становище НРР. Демократична держава не повинна вдаватися (хоча наша іноді все ж удається) до репресивних заходів задля обмеження виявів релігійної творчості як такої й уважати релігійний плюралізм небезпекою для свого існування. Навіть коли національна держава, заклики до побудови якої не раз лунають в Україні, захищаючи власну ідентичність, застосовує різні форми правового регулювання щодо історичних церков і нетрадиційних релігій (як це є в

багатьох європейських державах), її ставлення до НРР, проте, не супроводжується репресивною політикою. Сам факт належності до нового релігійного утворення вже давно у світі перестає бути ознакою нелояльності до держави чи громадсько-політичного устрою [3, с. 5].

Отже, в Україні ми маємо враховувати, з одного боку, міжнародні правові норми, що гарантують свободу сповідання релігії та реалізацію людьми цього права на практиці, а з іншого – досить значну суспільну напруженість, пов'язану з появою й діяльністю в Україні неорелігійних утворень. За цих умов, звісно, держава не може допустити безконтрольності у процесі розвитку й утвердження новітніх релігій в Україні, проте так само неприпустимою є й безпідставна підозрілість щодо їхньої діяльності та застосування усіляких обмежень до них. Особливо це стосується тих релігійних організацій, діяльність яких уже добре відома в інших країнах.

Релігійна мережа України на сьогодні залишається надто строкатою, вона має специфічне виявлення в кожному регіоні: різноманітні за своїм поширенням конфесії, релігійні течії й церкви. Але нині немає чітких критеріїв, за якими можна було б проаналізувати її якісний рівень чи релігійність окремо взятого регіону. Тому єдиними показниками релігійного життя, які на сьогодні офіційно фіксуються органами державної влади, є діючі релігійні організації. А тому надзвичайно актуальним на сьогодні є питання системи контролю за реєстрацією й діяльністю в Україні нових релігійних утворень. Можна вважати, що в нас така система існує. Вона включає в себе передусім релігієзнавчу та правову експертизу матеріалів, що необхідні для реєстрації неорелігійних громад в Україні. Ця робота забезпечується відповідними структурними підрозділами Міністерства культури України за допомогою наукових установ, зокрема й Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ. Окрім того, спільно з Міністерством закордонних справ Департамент у справах релігій та національності накопичує й аналізує матеріал щодо діяльності відповідних релігійних організацій за кордоном [1, с. 6–7].

Держдепрелігії і його структурні підрозділи на місцях у межах своєї компетенції відстежують процеси, що відбуваються в середовищі нерелігійних організацій, уживають заходів щодо мінімізації негативних наслідків діяльності окремих із них. В Україні відсутні екстремістські релігійні формування на кшталт «Аум Синрікьо», «Церкви Сонця», а також інші угруповання, що займаються торгівлею зброєю, розповсюдженням наркотиків, нелегальною фінансовою діяльністю. Усі вищезгадані зусилля, безперечно, дають помітні результати, однак усе ж чинна система потребує вдосконалення, а феномен неорелігій – постійного кваліфікованого вивчення.

Варто також не забувати й про формування елементів міжнародної системи контролю за додержанням релігійної свободи і прав релігійних меншин, яка спирається на міжнародні урядові та неурядові організації. Особливу ж роль у цьому процесі відіграють США, які є особливо чутливими до питань релігійної свободи у світі. Не залишається осторонь цієї проблеми й Рада Європи, котра ще в 1984 р. затвердила, що повна свобода релігії та думки є незаперечною цінністю, виробила 13 критеріїв щодо нових релігійних рухів, які є бажаними для визнання країнами-членами, а отже, й Україною. Наведемо коротко основні з них:

1. Неповнолітні не повинні примушуватись до членства в рухові.

2. Людина повинна мати необхідний період часу для обдумування своєї майбутньої участі в релігійній організації.

3. Після приєднання до руху людині має надаватись можливість контактувати з родиною та друзями.

4. Члени руху не повинні примушуватись до продовження членства.

5. Мають поважатися право залишити громаду, право контакту з оточуючими, право на медичну допомогу.

6. Ніхто не може примушуватись до порушення законів.

9. На запит уповноважених органів руху повинні повідомляти місцезнаходження своїх членів.

12. Листи й телефонні дзвінки від родичів повинні передаватись членам руху негайно.

13. Дітям залученого в релігійну організацію повинні й надалі надаватись можливості для навчання та охорони здоров'я [7].

Як бачимо, обмеження, зазначені в цих правилах, стосуються лише конкретної особи – члена неоруху, а не всіх нових релігійних течій загалом. У нашій же державі, попри проголошення рівності всіх релігійних організацій, на практиці, особливо в регіонах, здійснюється політика протекціонізму щодо певних установлених церков. Зокрема, на заході України – відносно УГКЦ, УПЦ КП та УАПЦ, на сході й півдні – УПЦ (МП), у центрі й на півночі – УПЦ (МП) та УПЦ КП.

Деякі експерти взагалі відзначають, що часто на місцях дотримуються принципу державності релігії, оскільки мають місце приклади утисків окремих релігійних організацій, які є нетрадиційними для певного регіону або ж новими для України загалом, з боку державних органів. Часом деякі новітні релігійні організації навіть не можуть зареєструвати свої статuti [4, с. 38].

Як засвідчує європейський досвід, повний контрольний протекціонізм щодо певної релігійної течії є в демократичній правовій державі просто неприпустимим. Існують лише деякі форми незначного державного втручання, що загалом зводяться до такого:

1) інформування громадськості про діяльність нових релігійних угруповань і в разі необхідності попередження про їхню небезпеку;

2) допомога особам, які зазнали шкоди внаслідок діяльності нових релігійних груп після тривалого членства в такій групі;

3) посередництво на випадок виникнення конфліктів між релігійними угрупованнями або між громадянами та громадами [6, с. 223].

У нас же державні органи все більше намагаються владними приписами обмежити поширення НРР або ж піддати їхню діяльність повному контролю. Зокрема, ще в 1997 р. Кабінетом Міністрів України були затверджені «Заходи щодо нейтралізації діяльності деструктивних тоталітарних культур, мінімізації їх негативного впливу на суспільство», де, зокрема, передбачено підвищення вимог щодо реєстрації статутів новітніх релігійних організацій, перекриття каналів використання зарубіжними релігійними місіонерами системи просвітницьких і культурних закладів. Згідно з Наказом Міністра освіти від 24 червня 1994 р., було призупинено в державних закладах освіти діяльність представників «Церкви Єднання», корпорації «Інтенсивна християнська освіта» тощо, а також заборонено використання їхніх навчально-методичних матеріалів і рекомендацій [6, с. 241]. Також мало місце прийняття й інших нормативних документів, що мали обмежувальний характер для діяльності нових релігійних течій.

Міжнародні експерти засвідчують практику відторгнення, особливо на місцевому рівні, у нашій країні так важко досягнутих гарантій релігійної свободи. Як зазначається в щорічних доповідях Державного департаменту Сполучених Штатів Америки з релігійної сво-

боди, уряд України загалом поважає релігійні права на практиці, за винятком деяких новітніх організацій, що зазнають труднощів із реєстрацією, купівлею або орендою майна. Зволікання із реєстрацією часом відбуваються через дії окремих бюрократів, а інколи як цілеспрямований вчинок. Цьому також сприяє прийняте ще в 1991 р. доповнення до Закону, що обмежило діяльність новітніх релігійних організацій закордонно-походження [2, с. 95–97].

Проте, хоча захист урядом релігійної свободи для нетрадиційних релігій загалом бажав би бути кращим, не можливо не помітити, що, починаючи із 1999–2000 рр., почала зменшуватись кількість повідомлень представників неорелігій про труднощі щодо отримання віз, реєстрації й інші ускладнення, що свідчить про позитивну тенденцію в державній політиці щодо НРР.

Варто відзначити, що за весь час чинності Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» практично не відомо жодного випадку нарікань на його недемократичність чи невідповідність міжнародним правовим нормам ні з боку представників релігійних організацій і об'єднань, ні з боку міжнародних організацій. За визнанням експертів розвинутих країн світу, українське законодавство з питань свободи совісті й релігії загалом є демократичним і відповідає міжнародним стандартам. Тому кардинальне доопрацювання чинного закону або ж прийняття нового на сьогодні можна вважати не доцільним.

Безперечно, не можна не помічати, що деякі місцеві органи влади у вирішенні питань забезпечення прав громадян на свободу світогляду й віросповідання фактично порушують їхні права, про що вже зазначалося вище, і цим провокують виникнення конфліктних ситуацій, протистояння між віруючими різних конфесій. Отже, можна стверджувати, що суперечності в стосунках влади та нових релігійних течій мають місце не так у чинному законодавстві, як у його недотриманні на регіональному рівні, де часто на заклик традиційних конфесій, яким нерідко симпатизують чиновники, мають місце спроби обмеження діяльності нових віруювань і створення умов для надання привілеїв усталеним релігійним напрямам.

Отже, необхідно підкреслити, що проблема неорелігій – це насамперед серйозна соціальна, суспільно-політична й соціокультурна проблема. Очевидно, що суспільні настрої стосовно неорелігій доцільно повернути від спроб знищення НРР, що є просто неможливим, до зусиль, спрямованих на їхню інтеграцію в суспільство, адаптацію до сучасних соціальних умов, діяльність у правовому полі, що було б дуже прийнятним для демократичної держави. А чиновникам потрібно відмовитись від практики «регіональної законотворчості» на користь тієї чи іншої конфесії. У випадках же порушення чинного законодавства релігійними організаціями представники державної влади мають діяти виходячи не з прихильності до тих чи інших релігій, конфесій чи віруювань або їх неприйняття, а відповідно до Закону.

Можна констатувати, що власне українська модель державно-церковних відносин не конституційована остаточно, структура цих взаємин вимальовується поступово, а їхня стабільність залежить від вирішення конкретних проблем релігійного життя сучасної України.

Перегляд характеру відносин держави до НРР має ґрунтуватися на усвідомленні нового етапу їхнього поширення в Україні. На зміну першому етапові, так званому екстенсивному, який припав на кінець 80-х – середину 90-х рр. ХХ ст., прийшов другий, інтенсивний, що розпочався із середини 90-х рр. минулого століття й пов'язаний з певною стабілізацією швидкого зростання кількості релігійних громад. Насамперед треба усвідом-

лювати, що роль нових релігій у духовному та суспільному житті України, як й інших релігій, буде зростати, з року в рік вона ставатиме все впливовішою.

Тому варто й представникам традиційних церков, і представникам влади, і всім нам припинити оцінювати нетрадиційні рухи з позицій «добрі – погані» або ж «корисні – шкідливі», адже їхня поява не випадкова – саме суспільство завжди породжує форми, яких потребує, а це значить, що неорелігії є невід'ємним компонентом релігійного життя як у світі, так і в Україні.

Звісно, певний контроль за діяльністю нових релігійних течій потрібен і він є. Проте не варто забувати, що відповідальність за будь-які порушення має бути персональною, а не колективною. Обмеження ж релігійних свобод, якщо це потрібно, мусить бути мінімальним, необхідним для захисту життя, здоров'я, моралі, до того ж прозорим, а не в угоду певним іншим релігійним напрямам.

Література

1. Бондаренко В.Д. Новітні релігії в українському контексті / В.Д. Бондаренко // Новітні релігії в сучасній Україні : збірник матеріалів. – К. : ViP, 2000. – С. 71–84.
2. Дудар Н.П. Нові релігійні течії : український контекст (огляд, документи, переклади) / Н.П. Дудар, Л.О. Филипович. – К. : Наукова думка, 2000. – 132 с.
3. Єленський В. Новітні релігійні рухи – зони занепокоєння / В. Єленський // Людина і світ. – 2000. – № 8. – С. 2–10.
4. Никитченко О. Свобода совісті й новітні релігії в Україні / О. Никитченко // Людина і світ. – 2002. – № 2.
5. Новиченко М.Р. Нові релігії на конфесійній карті України / М.Р. Новиченко // Новітні релігії в сучасній Україні : матеріали круглого столу та науково-практичної конференції / за ред. В.Д. Бондаренка. – К. : ViP, 2000.
6. Новітні та нетрадиційні релігії, містичні рухи у суспільно-політичній сфері України: [монографія] / [В.М. Петрик, Є.В. Ліхтенштейн, С.В. Сьомін, В.В. Гринько, В.В. Остроухов]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 331 с.
7. Правові основи свободи совісті, релігії та релігійних організацій: міжнародні та українські правові документи / упор. М.Ю. Бабій. – К., 2002.
8. «Секти» і «культи» в Західній Європі: проблеми правового регулювання // Людина і світ. – 1997. – № 10.
9. Филипович Л.О. Неохристиянська релігійність в умовах конфлікту ідентичностей / Л.О. Филипович // Релігійна свобода : науковий щорічник. – К., 2005. – № 9. – С. 66–80.
10. Филипович Л.О. Стан і перспективи нових релігій в Україні / Л.О. Филипович // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2008. – Кн. 1. – 2008. – С. 816–822.
11. Филипович Л.О. Нові релігійні течії України в структурі державно-церковних відносин: стан і перспективи / Л.О. Филипович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lfilip56.wordpress.com/нові-релігійні-течії-україни/>.

Анотація

Ювсечко Я. В. Особливості державної політики щодо нових релігійних рухів в Україні: сучасний стан і перспективи. – Стаття.

У статті проаналізовано специфіку державної політики щодо нових релігійних рухів в Україні з часу здобуття незалежності й до сьогодні, окреслено перспективи взаємовідносин у цій сфері. Указується, що процес утвердження принципів свободи совісті й напрацювання нормативної бази щодо діяльності нових релігійних рухів в Україні все ще перебуває на етапі становлення. Зроблено висновки, що державну політику потрібно спрямувати

до зусиль на інтеграцію нових релігійних рухів у суспільство, їхню адаптацію до сучасних соціальних умов, діяльність у правовому полі. Обмеження ж релігійних свобод, якщо це потрібно, має бути мінімальним і виключно індивідуальним, необхідним лише для захисту життя та здоров'я людини.

Ключові слова: неорелігії, свобода совісті, релігійна свобода, державно-церковні відносини.

Аннотация

Ювсечко Я. В. Особенности государственной политики в отношении новых религиозных движений в Украине: современное состояние и перспективы. – Статья.

В статье проанализирована специфика государственной политики в отношении новых религиозных движений в Украине со времени обретения независимости и до теперешнего времени, намечены перспективы взаимоотношений в данной сфере. Указывается, что процесс утверждения принципов свободы совести и наработки нормативной базы для деятельности новых религиозных движений в Украине все еще находится на этапе становления. Сделаны выводы, что государственную политику следует направить в русло интеграции новых религиозных движений в общество, их адаптации к современным социальным условиям, деятельности в правовом поле. Ограничение же

религиозных свобод, если это необходимо, должно быть минимальным и индивидуальным, необходимым лишь для защиты жизни и здоровья человека.

Ключевые слова: неорелигии, свобода совести, религиозная свобода, государственно-церковные отношения.

Summary

Yuvsechko Ya. V. Features of state policy on new religious movements in Ukraine: current state and prospects. – Article.

The article analyzes the specific of state policy on new religious movements in Ukraine since independence until today, outlines the prospects of relations in this sphere. It is claimed that the process of strengthening the principles of freedom of conscience and the development of regulatory framework for the activities of new religious movements in Ukraine is still in its infancy. The conclusion is that public policy should be directed to the efforts to integrate NRM into society, adapting them to modern social conditions, activities in the legal field. The limit of religious freedoms, if needed, should be minimized and individual, needed only to protect human life and health.

Key words: new religions, freedom of conscience, religious freedom, church-state relations.